

karşı, إِنَّ
اللَّهَ لاَ
يَسْتَحْيِي
أَن يَضْرِبَ
مَثَلاً مَّا
بَعُوضَةً
فَمَا
فَوْقَهَا
“Şüphesiz Allah bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı
örnek olarak vermekten çekinmez…”[10] ayetiyle cevap
verilmektedir. Bu ayetlere bakılırsa, Kur’an’da haya kavramının; ift ve terbiye
gereği utanma ve sıkılma gibi anımlarının yanı sıra çekinme anlamında da kullanıldığı
görülmektedir. Hadis kaynaklarında da haya konusu detaylı bir şekilde ele
alınmış, hayanın imanla ilişkisi ve hayanın Kişiye sağladığı hayır ve iyilikler yanında, Hz.
Peygamberin hayatından söz edilmektedir. Hayanın daha iyi anlaşılabilmesi için
farklı yönleriyle konuya incelemek daha faydalı olacaktır: Haya ve İman Hz. Peygamber
(a.s.), haya ile iman arasında önemli bir ilişki bulunduğu dikkat çekmekte ve hayatı
imanın bir şubesi olarak nitelendirmektedir.
الإيمان بضع
وسبعون أو بضع
وستون شعبة
فأفضلها قول
لا إله إلا
الله وأدناها
إماطة الأذى
عن الطريق
والحياء شعبة
من الإيمان “İman
yetmiş/altmış küsur şubedir. En üst derecesi "İâ ilâhe illallah" demek, en alt
derecesi de geçenlere zarar verecek şeyleri yoldan gidermektir. Hayâ da imandan bir
şubedir”[11] hadisi bu ilişkinin anlamlı bir ifadesidir. Kişinin Müslüman
olabilmesi için, dinen inanılması zorunlu olan hususlara yürekten inanması
(tasdîk); yaşadığı toplumda müslüman olduğunun bilinmesi için imanını
diliyle de ifade etmesi (ikrâr) gereklidir. Amel, imanın bir parçası değildir.Buna
göre, hayatı olmayan kişinin müslüman olmadığını iddia etmek doğur değildir.
Bununla birlikte, bu kişinin "olgun bir mümin" olduğunu söyilemek de zordur. Bu
konuya açıklı getiren İbnülsîr şöyle söyler:
“Yaratılmıştan gelen bir duyguya olduğu halde hayâ bu hadiste, sonradan kazanılan
imandan bir parça olarak belirtilmiştir. Çünkü hayâlı kişi, bu sayede
günahlardan uzaklaşır. İşte bu açidan hayâ, kişi ile günahları arasına
giren ve onu günah işlemekten alıkoyan imanın fonksiyonunu yerine getirmiş olmaktadır.
Hadiste, hayânın imandan bir parça olduğu ifade edilmiştir; çünkü
iman, sonuçta Allah’ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak şeklinde
dişa yansır. İşte, günahlardan kaçınmak haya sayesinde gerçekleşince,
hayâ imanın bir cüz’ü gibi olmuş olur.”[12] Fazla hayatı
davranmaması konusunda kardeşine öğüt veren Ensar’dan bir adama Hz.
Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: دعه
فإن الحياء من

الإيمان “Bırak onu.
Çünkü haya imandandır.”[13] Hayanın imanla olan ilişkisine dikkat çeken bu hadislerin yanı sıra, haya İslâm dininde en önde gelen ahlâkî vasıflardan biri olarak telakki edilmiş ve Hz. Peygamber,
لكل دين خلق
وخلق الإسلام
الحياء “Her dinin bir ahlâkı vardır.
İslâm’ın ahlâkı da hayâdır”[14] buyurmuşlardır. Haya ve Eylem İnsan; sağ duyusu, inancı ve hayâ duyusu ile nefis ve şeytanın kötü telkinleri arasında mücadele halindedir. Allah inancı sağlam ve hayâ duyusunu yitirmeyen insan, iyilik ve güzelliklere yönelir, kötülük ve haramlardan uzak durur. Allah inancı zayıf, hayâ duyusu zedelenmiş, nefrine ve şeytana yenik düşmüş insan ise kötülük ve haramları kolayca işleyebilir. Bu tür insanlardan bazıı Allah’tan da insanlardan da çekinmez ve kötülükleri ve günah fiilleri açıkça işleyebilir. Hz. Peygamberin, إن مما أدرك
الناس من كلام
النبوة
الأولى إذا لم
تستح فاصنع ما
شئت “utanmadıktan sonra dileğini yap sözü, insanların ilk peygamberden itibaren iştığı sözlerdendir”[15] buyruğu, haya duyusunu yitirmiş kişilerin kötülükleri kolayca yapabileceğine işaret etmenin yanı sıra, edep ve hayanın ilâhî dinlerin ortak kabullerinden biri olduğunu göstermektedir. Haya bu yönüyle, kişi ve toplum üzerinde bir süzgeç ve kontrol mekanizması mahiyetindedir. Bu bağlamda hayanın, “Toplumun Manevî Savunma Sistemi” olarak değerlendirilmesi anlamlıdır. Hz. Peygamberin,
الحياء لا
يأتي إلا بخير
“Haya ancak hayır getirir”[16],
الحياء خير
كله “Hayanın hepsi hayırdır”[17] buyurması ise hayanın iyilik ve hayra sevk etmenin yanı sıra, başlı başına bir hayır olduğunu göstermektedir. Allah’tan Hayâ Etmek Haya ile iman, haya ile eylem arasında var olan ilişkiler, temelde insanın Allah’tan hayâ etmesi gereği noktasında birleşmektedir. Hayâ duyusunun esası, kısaca Allah’tan hayâ etmektir denebilir. Allah’tan hayâ etmek, O’nun emirlerine karşı gelmekten, yasaklarına uymamaktan kaçinmak şeklinde dışa yansır. Bu yansımının temelinde, kulun; Allah’ın istemediği bir iş ve hal üzere bulunmaktan uzak durması vardır. Bu da kişinin kendini kontrol etmesi, davranışlarını değerlendirmeye tabi tutması ve
وَهُوَ
مَعَكُمْ
أَيْنَ مَا
كُنتُمْ
وَاللَّهُ
بِمَا
تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ “..Nerede olsanız, o

sizinle beraberdir. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir” (Hadîd, 57/4) ayetini iyi özümsemesi ile mümkün olabilir. Erişilen bu şuur ve bilinç halini Hz. Peygamber (s.a.s.) “ihsan” diye nitelendirmektedir.[\[18\]](#) İbn Mesud’un rivayetine göre, Hz. Peygamber,
-استحيوا من
-الله حق
-الحياء “Allah Teâla’dan gerektiği gibi hayâ ediniz” buyurmuş, kendisine, “Ya Rasûlallah! Allah’tan gereği gibi ne şekilde hayâ edebiliriz?” sorusu yöneltılmıştı. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü; başını ve başında yer alan organları, karnını ve karna bağlı organı koruyan, dünya hayatının süsüne kendini kaptırmayan, öümü ve çürüyüp yok olmayı unutmayan kimsenin Allah Teâla’dan gereği gibi haya etmiş olacağını haber vermiştir.[\[19\]](#) Başın korunması, düşünce gücünün iyiyi kullanılmasıdır. Baştaki organların korunması ise, dinen yasaklanan şeylere bilmemek, kötüsözlerde kulak vermemek, haram yememek ve yalan söyememekle gerçekleşir. Karnın korunması ise haramla beslenmekten sakınmakla olur. Hayâ duygunun esasını oluşturma sebebi ile Allah’tan hayâ etmek konusu İslâm ahlâkı eserlerinde de geniş yer tutmaktadır. Şeyh Sâdî’nin “Yusuf ile Zeliha” adlı hikayesinde; Yusuf’u kandırmak için ona dil döken, bu arada, tapındığı put, niyetlendiği çırkin işi görmesin diye onun üzerini örtan Zeliha’ya, Yusuf öyle seslenir: “Vazgeç, benden kötülük bekleme. Sen bir taştan bile utanırken, ben nasıl olur da Allah’tan utanmam?”[\[20\]](#) Ediplerden biri öyle söyemiştir: “açiktı işlemekten çekindiği işi yalnızken yapan adam, kendi şahsını degersiz saymış demektir.”[\[21\]](#) Hz. Peygamber ve Haya Allah’ın insanlara gönederdiği vahyi tebliğ etme ve bu çerçevede Allah’a kulluk görevlerini yaparak öğretme görevi olan Hz. Peygamber, لَقَدْ
كَانَ لَكُمْ
فِي رَسُولِ
اللَّهِ
أُسْوَة
حَسَنَةٌ ٌ
“Şüphesiz Peygamber’de size güzel bir önek vardır..” (Ahzâb, 33/21) âyeti çerçevesinde, insanlar arası ilişkilerde de uyulması gereken bir örnektr. Hz. Peygamber, görevleri arasında insan ilişkilerinin temiz ve ahlâkî bir temele oturtulmasının da bulunduğu şu hadisi ile ifade etmektedir: بعثت لأتمم
حسن الأخلاق “B en güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönederildim.”[\[22\]](#)
Üstün bir haya duygusu taşıdığı,[\[23\]](#) evinde edebiyle oturan genç bir kızdan daha hayâlı olduğu bildirilen[\[24\]](#) Peygamberimiz, aynı fazilete sahip olmasından dolayı Hz. Osman’a özel bir değer vermiş; kendisini ziyarete gelen Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’i rahat bir vaziyette karşıladığı halde Hz. Osman geldiğinde hemen toparlanmış; bunun sebebi sorulduğunda ise ألا ا
ستحي ممن
يستحي منه
الملائكة “Meleklerin bile haya

ettiği kişiden haya etmeyeyim mi?”[\[25\]](#) diyerek cevap vermiştir. Hayayı Doğru anlamak Hayanın kavram ve kapsam olarak iyi anlaşılması gerekir. Aksi takdirde bütünüyle hayır kabul edilen bir meziyetin bazı hakların zayı olmasına, toplum bilincinin zayıflamasına, sosyal hayattan kopmaya hatta psikolojik açidan sıkıntıya düşmeye sebep olabilir. Haya duygusu, gerçeği söylemekten, bir alacağını istemekten, dînî ve ahlâkî konularda insanları bilgilendirmekten (emr-i bi’l-ma’rûf nehy-i ani’l-münker), ilim ögrenmekten, meşrû olduğu sürece beğenilmeyen bir iş de olsa çalışmaktan kişiyi alıkoymamalıdır. Dinimizin teşvik ettiği haya duygusu ile, belirtilen hallerin bir bağlantısı yoktur. Bunlar, hayanın değil; pışırıklık, çekingenlik, tembellik ve ihmalin bir göstergesidir. Hayanın bunlara dînî gerekçe yapılması ise daha da üzücüdür. Hz. Peygamberin müslüman hanımların sorduğu özel sorulara usulüne uygun şekilde cevap verdiği,[\[26\]](#) çoğu zaman da bu bilgileri Hz. Aişe aracılığı ile aktardığı bilinen bir husustur. Hz. Âişe’nin, dinî bilgileri ögrenme hususunda utangaçilik göstermeyen Ensar kadınları hakkında söyediği övgü dolu sözler de bu gerçeğin başka bir ifadesidir.[\[27\]](#)

&nbs;[\[11\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Sami, Şemsettin, Kâmûsu Türkî, , I, 194.&nbs; Dersaâdet, 1317. □□Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, s. 411. □□Ankara, 1970. [\[2\]](#)&nbs; □□&nbs;&nbs; Cürcânî , Şerif et-Ta’rîfât,&nbs; s. 94. Baskı yeri ve tarihi yok. [\[3\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Kadı İyâz, eş-Şifâ, I, 118. Beirut, tarihsiz, I, 118. [\[4\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, , s. □□411. Ankara, 1970. [\[5\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Kınalızâde Ali Efendi, Ahlak / Ahlâk-i Alâ î , &nbs; s.103.&nbs; □□(Baskıya hazırlayan, Hüseyin Algül), Tercüman, 1001 Temel Eser, No. 30, □□tarihsiz. [\[6\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî,&nbs; Edebü’d-Dünya □ve’d-Dîn, s. 392-393. .İkinci baskı, Daru İbn-i Kesîr, 1990,&nbs; [\[7\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Ahmet Rifat, Tasvir-i Ahlak / Ahlak Sözlüğü, s. 121. (Baskıya □□hazırlayan: Hüseyin Algül), Tercüman, 1001 Temel Eser serisi, Kervan □Kitapçilik, tarihsiz. [\[8\]](#) &nbs;&nbs;&nbs; Kasas, 28/25. [\[9\]](#)&nbs; □□&nbs;&nbs; Ahzâb, 33/53. [\[10\]](#) &nbs;&nbs; Bakara, 2/26. [\[11\]](#) &nbs;&nbs; Müslim, İman, □□58, I, 63. [\[12\]](#) &nbs;&nbs; İbnü’l-Esîr, en-Nihaye fî Ğarîbi’-l Hadîs, Dâru’l-Fikr, Beirut, Tarihsiz,&nbs; I, □□470. [\[13\]](#) &nbs;&nbs; Buhari,&nbs; İman, □□16, I, 11; Müslim,&nbs; İman, 12,&nbs;&nbs; I, 63; Ahmed, II, 56. [\[14\]](#) &nbs;&nbs; Malik, Hüsnü’l- □Huluk, 2, II, 905. [\[15\]](#)&nbs;&nbs;&nbs; Buhari, Edeb, □□78, VII, 100 ; Ebu Davud, Edeb, 6. V,148-149. [\[16\]](#) &nbs;&nbs; Buhari, Edeb, □□77, VII, 100; Müslim, İman, 60. I, 64. [\[17\]](#)&nbs;&nbs;&nbs; Müslim, İman, □□61, I, 64; Ahmed, IV, 445. [\[18\]](#) &nbs;&nbs; Müslim,&nbs; İman, □□1.&nbs; I, 39. [\[19\]](#) &nbs;&nbs; Tirmizi, Kiyâme, □□24. IV,637. [\[20\]](#) &nbs;&nbs; Sâdî, Bostan, s. 319 (Tercüme, Hikmet İlaydın), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950,. [\[21\]](#)&nbs;&nbs; Mâverdî,,&nbs; s. □□242. [\[22\]](#) &nbs;&nbs; Ahmed, II, 381; □□Malik, 1. II, 904. [\[23\]](#)&nbs;&nbs; Buhari, Tefsir, □□33/8, VI, 24. [\[24\]](#)&nbs;&nbs; Buhari, Edeb, □□72, VII, 96; Müslim, Fedâil, 67. II, 1809. [\[25\]](#)&nbs; &nbs; Ahmed , I, 71. [\[26\]](#)&nbs;&nbs; Müslim,&nbs; Hayz, □□13. I, 260. [\[27\]](#)&nbs;&nbs; Müslim,&nbs; Hayz, □□13. I, 261.

[islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)